

Fašismus: Paralelní spektrum

Úvodní terminologická poznámka: Pod termínem „fašismus“ není pro účely tohoto článku chápán pouze Mussoliniho italský fašismus, nýbrž všechny ideologie a hnutí vykazující většinu následujících znaků: nacionalismus, rasismus, antisemitismus, antikomunismus, antikapitalismus, populismus, víru v autoritativní vedení, vůdcovský princip a radikální řešení problémů, volání po „právu a pořádku“, odmítání parlamentní demokracie, sklony k násilí a konspiračním teoriím.

Motivem pro napsání tohoto článku byla kniha *Radikální pravice v Německu od roku 1870 do současnosti*, jejímž autorem je Lee McGowan. Tato jinak kvalitní publikace však už ve svém názvu obsahuje jeden sporný rys – označení fašismu a příbuzných hnutí a ideologií za „krajně pravicové“ nebo „extrémně pravicové“ fenomény. O zařazení fašismu do pravolevé škály se však již dlouho vedou diskuse, které u celé řady politologů přispěly až k úplnému odmítnutí celé pravolevé typologizace. Mnoho těch, kteří u této škály zůstali, postupně došlo k názoru, že fašismus představuje zvláštní formu extrémní levice. S určitým zjednodušením lze komunismus považovat za „internacionální socialismus“, zatímco fašismus je samozřejmě „nacionální socialismus“. Nebo jinak řečeno, komunismus absolutizuje třídu, kdežto fašismus absolutizuje národ, případně rasu.

U veřejnosti rozšířené vnímání fašismu jako pravicového extrému politiky opomíjí celou řadu jeho významných rysů, především revoluční a dynamické ideály, důraz na silný stát, odmítání „buržoazní morálky“, alespoň částečnou kontrolu ekonomiky a prosazování priority společnosti před jednotlivcem. To vše jsou prvky jasně levicové. Koneckonců sám Mussolini se vždycky pokládal za socialistu, němečtí nacisté byli přece „nacionální socialisté“ a Josef Goebbels řekl, že NSDAP je „německá národní levice“. Poněkud odlišná je situace v USA, protože tamní kvazi-fašistické organizace vyrostly hlavně z konzervativních a křesťanských základů, což umožňuje opatrné použití termínu „krajní pravice“.

Alternativní názor pak představuje konstatování, že fašismus je natolik zvláštním jevem, že jej do pravolevé škály prostě nelze zařadit a že je nutno jej pokládat za speciální fenomén stojící (schematicky řečeno) mezi „pravicovým kapitalismem“ a „levicovým socialismem“. To do jisté míry znamená takřikajíc přistoupení na rétoriku zejména evropských fašistů, kteří se během studené války snažili vytvořit z Evropy „třetí sílu“ mezi USA s SSSR. Odmítali vliv obou supervelmocí s tím, že SSSR uplatňuje „diktaturu zbraní“, kdežto USA zase „diktaturu peněz“. Dobře promyšlená hra evropského fašismu střídající příklony k Západu a Východu se stala známou jako „houpačková strategie“.

Snaha zařadit fašismus do pravolevé škály však naráží i na další, podle mého názoru ještě významnější problém. Fašismus se za celou dobu své existence stal bez nadsázky globálním hnutím sdružujícím často velice odlišné proudy, jak už bylo naznačeno výše při vysvětlení rozdílů mezi základy evropského a amerického fašismu. Výsledkem pak je, že sám fašismus už vytvořil svého druhu paralelní pravolevé spektrum, v podstatě fašistickou alternativu, resp. opozici klasického ideologického trojúhelníku konzervatismu, liberalismu a socialismu.

V tomto paralelním spektru tak tvoří nejkrajnější pravici (blížíci se ultrakonzervatismu) zejména skupiny z USA, nejružnější křesťanské milice a domobrany a separatisté bojující proti federální vládě. Standardní pravicovou část škály představuje tzv. nová pravice, což jsou často parlamentní strany jako francouzská Národní fronta, němečtí Republikáni nebo rakouští Svobodní (FPÖ). Ve středu fašistického spektra (jako absolutní opozice liberalismu) a vlevo od něj se nachází hlavní proud historického i současného evropského fašismu: Mussoliniho fašismus a Hitlerův nacismus, poválečná Socialistická říšská strana (SRP), z dnes působících subjektů např. německá NPD a italská MSI. Výslovně levicový fašistický proud zastupují některé menší skupiny v Německu a v minulosti Röhmovo a Strasserovo levé křídlo NSDAP. Právě střední a levá část evropského fašistického tábora uplatňovala během studené války zmíněnou „houpačkovou strategii“. A konečně levicový extrém fašistické škály představují hnutí blízká komunismu, ovšem obsahující silné nacionální prvky. Nejvhodnějšími příklady jsou ruská Nacionálně bolševická fronta a evropští „rudí skinheadi“.

Domnívám se, že alespoň jednoduchá typologizace fašismu je potřebná, aby bylo možné vést s tímto hnutím efektivní boj. V různých zemích světa působí různé proudy fašismu, které uplatňují různé metody. Základy jejich ideologie a jejich hlavní cíle jsou však stejné a pro demokracii představují jasné a hrozící nebezpečí. Paušální náhled na fašismus jako na cosi překonaného, směšného a odtrženého od reality je kontraproduktivní a fašistům jen pomáhá, protože společnost má tendenci jejich činnost ignorovat, nebo dokonce tolerovat. Už krátce po druhé světové válce se ukázala naivita názoru, že fašismus zemřel spolu s Mussolinim a Hitlerem. Mám-li parafrázovat název nejúspěšnější knihy o vzkříšení tohoto hnutí, tak Bestie snad na chvíli usnula, ale brzy se probudila. A my s ní musíme znovu bojovat.

Literatura:

Balík, S. - Kubát, M.: *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Praha, Dokořán 2004.

Lee, M. A.: *Bestie se probouzí: Vzkříšení fašismu*, Praha, BB/art 2004.

McGowan, L.: *Radikální pravice v Německu od roku 1870 do současnosti*, Praha, Prostor 2004.

O'Sullivan, N.: *Fašismus*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2002.